

TOKAT'TA İÇME SUYU TEMİN VE DAĞITIM FAALİYETLERİ(1923-1950)*

İsmail ÖZER*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile birlikte özellikle şehirlerde büyük bir problem halini alan temiz içme suyu temin edilmesi konusu üzerinde de hassasiyetle durulmuştur. 1923-1950 yılları arasını kapsayan çalışmamızda konumu itibarı ile etrafında birçok su kaynağı olmasına rağmen susuzluk çeken Tokat ili ve ilçelerinin sağlıklı içme suyunu şehirlere getirebilme çalışmaları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, İçme Suyu Şebekesi, Tokat Belediyesi, Halk Sağlığı, Su Kaynağı.

Potable Water Supply and Delivery Activities in Tokat Province (1923-1950)

Abstract

Providing clean drinking water issue, a major problem especially in cities, has been put particular emphasis on with the establishment of Republic of Turkey. Although Tokat province and districts, many water sources thanks to geographical allocation, there has been watershortage. In this paper, including between the years of 1923 and 1950, has been studied on making an effort for bringing healthy water to province and its districts.

Key Words: Tokat, Water Supply Network, Tokat Municipality, Public Health, Water Source.

Tokat coğrafi konumu itibarı ile su kaynakları bol bir coğrafyada bulunduğundan sokak ve mahalle adlarının birçoğu da su ile alakalı olarak verilmiştir¹: Çoksular, Soğukpınar, İçmesu Su İçmez, Sulu Sokak, Yaşmeydan, Çay, Aksu, Dere² vb.

* Makale Geliş Tarihi: 06.10.2015. Yayın Kabul Tarihi: 24.11.2015.

* Yrd. Doç Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. e-posta iozer01@gmail.com

¹ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s. 60.

² "İki Kaza", **Akşam**, 24 Haziran 1936. ; "Tokad belediyesinin nazarı dikkatine", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937. ; "Tokat İcra Dairesinden", **Yeni Tokat**, 1 Mayıs 1934, S.17. ; "Tokat Defterdarlık Makamından", **Yeşilirmak**, 11 Şubat 1938. ; "İnhisarlar Baş Müdürlüğünden", **Yeşilirmak**, 1 Nisan 1938. ; "Tokat İcra Memurluğundan", **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1945. ; "CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 30.12.1940 tarihli 1940-1941 birinci teftiş raporu " **BCA 490.1/ 713.436.1** ; "CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 19.10.1939 tarih ve 30523 sayılı yazı" **BCA 490.1/ 713.435.1**

| Tokat'ta İçme Suyu Temin ve Dağıtım Faaliyetleri (1923-1950)

1950'ye kadar Tokat'ın içme suyu başlıca şu kaynaklar tarafından karşılanmaktaydı³:

Suyun Adı	Kaynak Yeri	Kaynak Bölgesi
Oğulbey	Taşlıtepe	Kedigöz Köyünü çevreleyen tepeler
İğneci	Karlıktepe	
Buzluk		
Marul	Kurbantepe	
Koşıkavak	Koşıkavak	
Aksu/Irmak		Tahtuba Köyü
Karasu	Çukurpınar	Kalhane Mevkii
Cirik		Hacıdağ
Çördük(Yedi Kaynak)		Çördük Köyü
Kemer		
Hacı Ahmet		
Çukurçeşme		
Keson		Kumluklar

Tokat'ta halkın bir kısmı içme suyu olarak kuyu sularından istifade ederken bir kısmı da halk arasında "Karasu" da denilen Çukurpınar Suyunu kullanmaktaydı. Gelir durumu iyi olan bazı Tokatlılar ise şehre kısmen yakın olan Marul, Kemer, İğneci ve Oğulbey sularının kaynaklarına giderek içme suyu ihtiyaçlarını buradan temin ederlerdi⁴. Niksar'dan getirilerek satışı sunulan ağızları mühürlü temiz fıçılardaki Ayvaz Suyu ise nezih bazı kahvehanelerde ve maddi durumu iyi olan evlerde kullanılmaktaydı⁵. Bazı Tokatlılar da su filtresi kullanarak temiz içme suyu sorununu halletmeye çalışıyorlardı⁶. Tokatlıların yazın su sıkıntısını önlemek ve buz fabrikası olmadığı için buz ihtiyacını karşılamak için başvurdukları yöntem ise Çay

³ "CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 30.12.1940 tarihli 1940-1941 birinci teftiş raporu" **BCA 490.1/713.436.1** ; Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 122 ; "Tokat Suları" **Yeşilirmak**, 1 Şubat 1938 ; Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s. 60. ; M.Turgut, "Tokat Suları", **Yeni Tokat**, 30 Ağustos 1933, S.1.

⁴ "Meyvası bol, şirin bir şehir: Tokat", **Akşam**, 16 Ekim 1934.

⁵ İbrahim Cerrin, "Tokatta su işi hallediliyor", **Yeni Sabah**, 8 Mayıs 1939.

⁶ "Vebolid Tatlı Su Yapıcı Cihazları", **Akşam**, 11 Mayıs 1937.

Mahallesi'nin yukarı kısmındaki mağaralarda kışın kar depolayarak veya buzluk suyundan buz kırıp kuyulara istif ederek yaz mevsiminde hayvan sırtında küfe veya kıl torbalarla şehre getirilmesi şeklindeydi⁷.

Kaynaklarında saf ve içimi güzel olan sular Tokat'a 'pöhrenk' denilen üzeri açık toprak künklerle gelmekteydi. Bu künkler kırılarak su alınmakta ve bazen de akışını kesmek için muhtelif cisimlerle tıkanmakta olduklarından sular çeşmelere gelinceye kadar kirlenerek renklerini, saflıklarını ve tatlarını kaybediyorlardı⁸. Şehir içerisindeki suyolları çok sık bozulduklarından ihtiyaca yetebilecek miktarda ve sıhhi şekilde istifade imkanı hasıl olmuyordu. Suyollarının bozulmasındaki başlıca sebep ise su salmacıları yani "çeken"lerin sık sık suyollarını tahrip etmesinden kaynaklanmaktaydı⁹. Belediye bunları tamir ettirip ceza verse de yolları korumak mümkün olmuyordu¹⁰. Örneğin, Akdeğirmen ve Meydan Mahallelerinin ortalarından akan suyolları tahrip edildiğinden yağmurlu mevsimlerde taşmakta kışın da donmaktaydı¹¹.

Tokat'ın en bol suyu yazın soğuk kışın ılık akan Çukurpınar Suyu olup kaynağından kanalizasyon şeklinde yapılmış düzgün bir yol ile şehre ulaşırdı. Şehirden itibaren kuzeyde Kalhane mevkiine kadar suyun kaynağı takip edilebilirse de daha ötesi belli değildi. Hacıdağ'dan çıkan ve Cirik Suyu adı verilen su içilebilir lezzette ise de miktarı çok azdı¹². Tokatlılar temizlik işlerinde Kızılniş'in kuzeyindeki Tahtoba Köyünden çıkarak Tokat'a ulaşan Aksu'yu kullanılırdı. Aksu, çıktığı noktada iyi bir su olmakla birlikte açıktan aktığı, değirmenlerde kullanıldığı ve birçok noktada evlerin lağımları ile temas ettiğinden bulanık ve içilmeye mahsurlu bir su olup ağır bir kokusu vardı¹³. Şehrin ortasından Behzat Deresinin geçmesine, civarda bol su kaynakları bulunmasına ve hemen her sokağından su akmasına rağmen evlerin

⁷ Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 122.

⁸ Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 98-102.

⁹ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s. 177.

¹⁰ "CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Zihni Orhon tarafından hazırlanan 11.12.1942 tarih ve 116 sayılı ikinci teftiş raporu" **BCA 490.1/714.438.1**

¹¹ "CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 30.12.1940 tarihli 1940-1941 birinci teftiş raporu" **BCA 490.1/713.436.1** ; "Ak değirmenden gelen su Bakraç sokağından akmaktaydı" Bkz. "Okuyucu Mektupları", **Tokat Sesi**, S.5, 13 Ekim 1950.

¹² Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 98-102.

¹³ Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 122 ; "Tokat Suları" **Yeşilirmak**, 1 Şubat 1938; Remzi Topçam, "Suların hıfzısihha noktai nazarından tetkikler" **Yeni Tokat**, 15 Eylül 1933, S.2.

içerisinde çeşme yoktu¹⁴. Umumi çeşmelerin kaynakları ise hiçbir tasfiyeye ve sıhhi işleme tabi tutulmadan kaynağından şehre kadar gelen suları¹⁵. Marul Suyunun¹⁶ Oğulbey Suyunun yedi, İğneci Suyunun dört, Çırık Suyunun bir, Karasu'nun 17, Aksu'nun 120 çeşmesi vardı¹⁷. Tokat'ın sıkıntısı yalnızca sıhhi içme suyu ile sınırlı değildi. Aynı zamanda şehir içerisindeki bağ ve bahçelerde kullanılan sulama suları da sağlıklı değildi. Bu yüzden Tokat Hıfzısıhha Meclisi 26 Ocak 1938 tarihinde toplanarak Köprübaşı yakınlarında Çağ Gölü adıyla maruf¹⁸ bahçelerin sulama işleri hakkında bir toplantı yaparak Tokat'ın sebze ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan bu bahçelerin ne zaman temiz su ile sulanacağına malum olmadığı ve lağım suları ile sulanan bu bahçelerde yetiştirilen sebzelerin hastalık kaynağı olması sebebiyle bahçeler temiz su ile sulanuncaya kadar Çağ Gölü muntkasında sebze ektirilmemesi kararlaştırılmıştır. Topçu ve Beybağı semtlerindeki bahçelere gelen su yolları üzerindeki tuvaletlerin de yıkılarak ve sebze ziraatının bu muntka ile ırmağın diğer tarafında temiz su ile sulanan araziye kaydırılmasına karar verilmiştir¹⁹. Sebze üreticilerinin filtre tesisatı yapmak ve suları arıtarak sebze ekimi ve sulanmasına müsaade istemeleri üzerine durum yeniden tetkik edilmiş javelizasyon yöntemi ile sulama suyunun temizlenmesi uygun görülerek biri dinlendirme diğeri ilaçlama olmak üzere iki havuz yaptırılması uygun görülmüştür²⁰.

Evsel atıklar ve lağım birçoğu açıktan olmak üzere Behzat Dersine aktığından dere mikrop yatağı olmasının yanı sıra özellikle yazın suları azaldığında Tokatlılara

¹⁴ İbrahim Cerrin, "Tokatta Su işi Hallediliyor", **Yeni Sabah**, 8 Mayıs 1939.

¹⁵ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s. 61.

¹⁶ "Sulusokak'ın en değerli suyu olan Marul suyu gün geçtikçe körelmektedir. Eskiden onlarca çeşmeyi akıtan bu su belirli bir düzenle gelmediğinden, su yolları kötü olduğundan ve denetimsizlikten bugün birkaç çeşmeyi ancak akıtılabilmektedir. Daha geçen gün küçük çocukların su sırasında çektiği sıkıntıları ve bir çocuğun beklemekten sıkılarak hayvanların su içtiği kurnadan testisini doldurup gittiğini gördüm" Bkz. "Bizim semt unutulacak mı?", **Yeni Tokat**, 1 Haziran 1935, S.43

¹⁷ Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 122.

¹⁸ "Tokatta numune bahçesi", **Akşam**, 17 Nisan 1935; "Vilayette Yeni İşler", **Yeni Tokat**, 15 Nisan 1935, S.40.

¹⁹ "İlan" **Yeşilirmak**, 11 Şubat 1938.

²⁰ "Hıfzısıhha Komisyonunun Dünkü Kararı" **Yeşilirmak**, 1 Nisan 1938. ; "Irmağın yeni yatağı Tokat için hayati kıymet taşıyan bahçelerin susuz kalmasına sebep olmuştur. Buna çözüm olması amacı ile 3 tane regülatör yapılması kararlaştırılmıştır. Bu regülatörlerin masrafları dönüm hesabı üzerinden bahçe sahiplerinden alınacaktır" Bkz. "Cife Gölü Bahçelerinin Sulanması" **Tokat Sesi**, S.14, 1 Aralık 1950.

rahatsızlık veren pis bir koku kaynağı idi²¹. Birinci Dünya Savaşı sırasında Tokat'ta görülen kolera salgınının başlıca sebebi Aksu olmuştur ki 1925'te 200'den fazla kolera vakası saptanmıştır²². Aksu'dan kaynaklı olmak üzere 1937 yılında da tifo salgını yaşanması üzerine²³belediye lağımın Aksu'ya karışmasını engellemek için beton kanalizasyon yaptırmaya karar vermiştir²⁴.

Tokatta halk susuzluktan şikayet ettiğinden dolayı²⁵ 1925 yılında Tokat Valisi H.Rahmi Bey'in girişimi ile Tokat'a artezyen kuyusu uzmanları getirtilerek²⁶ Rumpel Şirketine yaptırılan Tokat içme suyu projesi, maliyetinin yüksekliği ve projenin şehrin su ihtiyacını karşılamakta yetersiz oluşu sebebiyle uygulanamamıştır²⁷.

Çevresinde bol su bulunan ve saniyede 220 litre su girişi olan Tokat'ın muhtelif mıntıklarındaki içme suları içerisinde en temiz ve en iktisadi olanının seçilerek şebekenin buna göre tesis edilmesi gereği ortaya çıkmış ve bu aşamada üç farklı seçenek gündeme gelmiştir: Tokat'ın 20km kadar güneyindeki Tahtoba Köyü menbaaları, doğu ve batı taraflarındaki menbaalar ile Tokat'a 12 km uzaklıktaki Çördük Deresi vadisindeki menbaalar. Tahtoba menbaalarının suyunun kireçli olmasının yanında suyun Tokat'a uzak ve arazisinin elverişsiz olması dolayısı ile şebeke tesisinde müşkilat yaşanacağından maliyetli bir yatırım olacağı değerlendirilmiştir. Doğu ve batıdaki kaynaklardan gelen suların ise Tokat'a yetecek miktarda olmadıkları anlaşıldığından en elverişli ve iktisadi tercihin Çördük Suyu olacağı şeklinde bir kanaat hasıl olmuştur. Çördük Suyu esas itibarı ile yer altı sularının beş farklı noktadan çıkışı ile oluşmaktaydı. Kurak mevsimlerde suyun azaldığı tespit edilse de su havzasının genişliğinden dolayı bunun sorun olmayacağı düşünülmüştür²⁸.Tokat İçme Suyu şebekesine Çördük Suyu'nun kaynaklık yapmasına

---

²¹ "Meyvesi bol, şirin bir şehir: Tokat", **Akşam**, 16 Ekim 1934.

²²"Tokat Vali Vekili Behçet Bey tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 7.1.1926 tarih ve 6 sayılı yazı" **BCA 490.01/322.1328.3**

²³ "Tokat Milletvekilleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 15.12.1937 tarihli rapor" **BCA 490.1/ 713.434.1**

²⁴"Tokat'ta İmar Faaliyeti", **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.36, s.68.

²⁵ "Tokat'ta bayındırlık için yapılan işler", **Kurun**, 20 Mayıs 1935.

²⁶ "Tokat Vali Vekili Behçet Bey tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 7.1.1926 tarih ve 6 sayılı yazı" **BCA 490.01/322.1328.3**

²⁷ "İçme suyunun küşad merasimi", **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939.

²⁸ Faruk Akyüz, "Tokat İçme Suyu", **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57., s.31-33. ; "1962 yılına kadar bu tesis kullanılmış aynı yıl Marul Suyu ve 1966 yılında Kumluklar mevkiindeki Keson Suyu şebekeye ilave edilmiştir". Bkz. **Tokat İl Yıllığı 1967**, Doğu Matbaacılık, Ankara 1968, s.89.

karar verildikten sonra 1933 yılında Tokat Valisi Recai Güreli²⁹ Tokat imar programı çerçevesinde Çördük Suyunun pik borular ile Tokat'a getirilmesi amacıyla çalışmalara başlamış ve yakın alaka göstererek 1934 yılında fenni projeyi hazırlatmıştır³⁰. 1935 yılı itibarı ile 22.616 nüfus ve 130.080 liralık belediye bütçesine sahip olan Tokat Belediyesi tarafından³¹ Çördük İçme Suyu Projesi 142.000liraya ihale edilmiş ancak istihkakları için bir kefalet gösterilemediğinden müteahhit belediye ile ihtilafa düşmüş ve işe başlamamıştır. Bu durum üzerine Belediyeler Bankası³² devreye girerek Tokat Belediyesinin mali durumunu ve kredi verilip verilmeyeceğini araştırmaya başlamıştır³³. Yaptırılmış olduğu elektrik şebekesi dolayısı ile Belediyeler Bankasına borçlu bulunan Tokat Belediyesinin mevcut bütçesi ile içme suyu yatırımı için yeniden kredi çekmesi ve bunu ödemesi mümkün olamayacağı anlaşıldığından Tokat Belediye Başkanlığınca İçişleri Bakanlığından yardım talep edilmiş³⁴ ve İçişleri Bakanlığının yardımları ile Tokat Belediyesi 1938 yılında Belediyeler Bankasından 16 bin liralık taksitlerle ödenmek ve içme suyu tesisatında kullanılmak üzere 145.000 lira kredi almıştır³⁵. İçişleri Bakanlığı Belediyeler İmar Heyeti³⁶ Fen Şefliğince 31 Mayıs 1938 tarihinde ihale edilen 147.000 lira keşif bedelli 'Tokat Şehri İçme Suyu İsalesi'³⁷ihaleye

²⁹ "Projeye başlanıldığı dönemde Recai Güreli henüz vali vekiliydi". Bkz. "Tokat Vali Vekili Recai Bey'in Faaliyeti", **Akşam**, 13 Eylül 1933.

³⁰ "Tokat Vali Vekili Recai Bey'in Faaliyeti", **Akşam**, 13 Eylül 1933; "Tokat Şarbaylığından: Tokat Fenni Su İhalesi", **Yeni Tokat**, 15 Haziran 1935, S.44.; **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s. 563.

³¹"IV.Dönem Tokat Milletvekilleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 1935 tarihli rapor" **BCA 490.1/ 713.434.1** ;"Şehir sularının proje ve ihalesi hakkında belediyeler imar heyetinin ilanı", **Belediyeler Dergisi**, Yıl: I, S.12, s.13.

³² "1933 yılında içme suyu, ve kanalizasyon hizmetleri için belediyelere yardım amacıyla Belediyeler Bankası kurulmuştur. Bu kuruluş, daha sonra 1945'te adını İller Bankası olarak değiştirmiştir. Bkz. **60. Yılında Su Filomuzun Amiral Gemisi:DSİ**, 2014, s.5.

³³"Şehir sularının proje ve ihalesi hakkında belediyeler imar heyetinin ilanı", **Belediyeler Dergisi**, Yıl: I, S.12, s.13.; Eşref Özand, "Belediyeler İmar Heyetinin On Bin nüfustan yukarı şehirler için yapacağı su işleri hakkında umumî program ve rapor", **Belediyeler Dergisi**, Yıl: II, S.18,s.53. ; "Tokatta su tesisatı", **Zaman**, 10 Temmuz 1935.

³⁴ "Tokat Suları" **Yeşilirmak**, 1 Şubat 1938.

³⁵**Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s. 560.

³⁶ "Gayri sıhhi içme sularının fenni olarak halka tevzii, harita ve imar planlarının tanzimi işi için Dahiliye Vekaleti Belediyeler İmar Heyeti'ni teşkil etmiştir. Nafia Vekâleti içme suyu işi ile umumi şekilde alakadar ise de yapılmış projeleri tatbik mevkiine getirmek ve bunların nezaretini yaparak tekemmül ettirmek bu heyetin vazifesidir." Bkz. Faruk Akyüz, "Tokat İçme Suyu", **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57, s.31.

³⁷**TBMM Zabıt Ceridesi, Altmış beşinci inikad, 24.V.1938 Salı**, s.155. ; "Şehir İçme Suyuna Kavuşuyor" **Yeşilirmak**, 23 Nisan 1938.; "Tokat'ta İmar Faaliyeti", **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.36, s.68.

konularak %2 tenzilatla mühendis müteahhit Hüsnü Sonat'a verilmiştir³⁸.Yeni ihale ile birlikte 1934 yılında yapılan Tokat İçme Suyu Fenni Projesinde tadilata gidilmiştir. Yapılan tetkiklerde 1934 projesinde şebekenin Beybağından itibaren Kalhanenin arkasından geçerek Devegörmez'e gelinceye kadar boş arazi veya bahçeler arasından geçtiği görüldüğünden tesisatın en kalabalık mahalleler, resmi daireler ve okulların yakınından geçmesi sağlanarak yeni yapılan nafia dairesine kadar uzatılmıştır³⁹. Çördük'ten getirilecek su için Tokat Valisi Faiz Ergun'un girişimleri ile 1938 Nisan ayında Beybağı Mahallesi Atala Bayırında 600m³'lük bir su deposu inşa edilmesine karar verilip ihaleye çıkarılmış⁴⁰ ve temel atma töreni de 1 Mayıs 1939 Pazartesi günü yapılmıştır⁴¹. Atala Bayırında inşa edilen bu depo Tokat'ın sekiz saatlik su ihtiyacını karşıladığı gibi dört yangın musluğunun da dört saatlik çalışmasına yetecek kadar su biriktirebilmekteydi. Su deposu temizliğinin kolay yapılabilmesi amacıyla çift gözlü inşa edilmişti. Manevra vanaları sayesinde su deposuna gelen suyun depoya giriş yapmadan doğrudan doğruya Tokat'a yönlendirilmesi de mümkün olmaktadır. Şehir şebekesi depodan itibaren başlayarak 60 ila 250 metre çaplarında sekiz km uzunluğundaki font borulardan oluşmaktaydı. Herhangi bir arızanın kolayca tamiri ve bu esnada Tokat'ın tamamen susuz kalmaması için de gerekli aralıklarla tevkif muslukları konulmuştu. Bunlar vasıtası ile şebekenin istenilen kısmı genel şebekeden ayrılabilmekteydi. Çördük Suyunu toplayarak isale hattına veren kaptaj kısımları drenaj ile birleştirilerek suyun süzülerek alınması yolu tercih edilmişse de su seviyesinin yüzeye yakın olmasından dolayı suyun kirlenme ihtimalinin yüksek olacağı düşünülmüştür. Su havzası, zirai faaliyetlerin yapıldığı bir saha olduğundan dış etkenlerin suyla temasına engel olmak için bütün kaptajlar civarının istimlak edilerek muhafaza altına alınmasının gerekli olduğu mühendisler tarafından Tokat

---

³⁸ Faruk Akyüz, "Tokat İçme Suyu", **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57, s.31.; "Tokat içme suyu ihale edildi", **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.34, s.57.; "Tokat Vilayetine Umumi Bir Bakış", **Yeşilirmak**, 28 Haziran 1938; "Tokat İçme Suyuna Kavuşuyor", **Yeşilirmak**, 7 Haziran 1938. ; Eşref Özand, "Dahiliye Vekâleti Belediyeler İmar Heyetinin belediyelere ait kabul ettiği su işleri programının inkişaf durumu(1.1.1939 vaziyeti)" **Belediyeler Dergisi**, Yıl IV, S.42, s.10.

³⁹ "Tokat Milletvekilleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 15.12.1937 tarihli rapor" **BCA 490.1/ 713.434.1**; "İki aya kadar temiz suya kavuşacağız", **Yeşilirmak**, 28 Temmuz 1939 ; "Tokat iki aya kadar içme suyuna kavuşuyor", **Akşam**, 3 Ağustos 1939 ; "Tokada getirilen içme suyu", **Cumhuriyet**, 7 Ağustos 1939.

⁴⁰ "Tokad İçme Suyu Tesisatı Eksiltmesi", **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1938.

⁴¹ "Tokat'ta İçme Suyu", **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1939; "Tokat Cumhuriyet Bayramına kadar suya kavuşacak", **Akşam**, 6 Mayıs 1939.

Belediyesine bildirilmiştir. Nihayetinde şebeke mukavele müddeti olan 20 ay zarfında tamamlanmış ve 4 Ekim 1939 tarihinde 8450 metrelik şebekenin kabul muvakkati yapılmıştır⁴². Büyük kısmı Faiz Ergun döneminde bitirilen⁴³ ve dönemin Tokat Valisi Selahattin Üner tarafından 29 Ekim 1939 Pazar günü açılışı yapılan içme suyu dağıtım şebekesi toplam 150 bin liraya mal olmuştur⁴⁴. Törende konuşma yapan Tokat Belediye Başkanı Remzi Topçam “ *Yamaçları pelit ağaçları ve çam ormanları ile örtülü şirin Çördük Köyü'nün zümrüt eteklerinden temiz ve saf bir halde kaynayan billur gibi şeffaf bir suya şehir içinde kavuşmuş bulunuyoruz*”⁴⁵ diyerek Tokat İçme suyu problemini halletmenin sevincini yaşamıştır. Çördük suyu ilk aşamada beş ilkokula verilmiş ve öğrencilerin sağlıklı su içmeleri temin edilmiştir⁴⁶. Çördük Suyunun tüm Tokat tarafından kullanılabilmesi için tüm mahallelerde yeni kanallar açılması gerekirken II. Dünya Savaşı sebebi ve yaşanan para-malzeme sıkıntısı ile bu yapılamamış⁴⁷ bu yüzden 14 mahalleden müteşekkil Tokat'ın Çördük Suyu alamayan Ankara,⁴⁸ Yazıcık, Semerkant, Çaşnigir mahalleleri, Büyük Buzluk yokuşu ve Pamukçu Bayırı'na çeşmeler yaptırılmıştır⁴⁹. Çaşnigir Mahallesi Bayır Sokak ahalisi çeşmelerin kendilerine çok uzak olduğunu, eskiden hayvanların sulaması için Aksu'dan faydalandıklarını ve artık bu sudan istifade imkanı kalmadığından su ihtiyaçlarının daha da fazlaştığını belirterek yolun yokuş olması sebebiyle özellikle kış aylarında su taşıma işinde zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Çözüm olarak da Bayır'ın ortasından bir boru ile suyun yaklaşık 200

⁴² Faruk Akyüz, “Tokat İçme Suyu”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V., s.31-33.

⁴³ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s. 20-22.

⁴⁴ “Vilâyetimizde Cümhuriyet bayramı büyük bir törenle kutlandı”, **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939.

⁴⁵ “İçme suyunun küşad merasimi”, **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939 ; “Temmuz ayı itibarı ile 11 bin 700 metre su borusu döşenmiştir. Bey bağında bulunan su deposu da ikmal edilerek su borusu döşeme işine devam edilmektedir. Beybağı'ndan itibaren dar ve meyilli bazen de kayalıklara tesadüf eden sokaklardan geçen birinci ana boru kolordu karargâhının arkasına kadar gelmiştir. Boru döşenirken en büyük sorunlardan biri de daha önce şehrin su ihtiyacını karşılayan aksu harkından şehir içine birçok suyolları bulunmasıdır. Elektrik santrali havuzundan çıkarak üç değirmen çevirdikten sonra kanala girip mahallelere taksim olunan aksu boru döşeme için açılan çukurlara dolduğundan ve kimi zaman da buralardan taşıp temelsiz evlere girerek yıkıntı ve çöküntülere sebep olmaktadır”. Bkz. “İki aya kadar temiz suya kavuşacağız”, **Yeşilirmak**, 28 Temmuz 1939.

⁴⁶ “Kültür Hareketleri”, **Akşam**, 15 Şubat 1941.

⁴⁷ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s.51.

⁴⁸ “CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 19.10.1939 tarih ve 30523 sayılı yazı” **BCA 490.1/713.435.1**

⁴⁹ “CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 22.12.1941 tarih ve 70586 sayılı rapor” **BCA 490.1/713.437.1**

metre ilerideki Aralık Sokağın başında bulunan Aksu'nun eski çeşmesine yönlendirilmesini talep etmişler⁵⁰ ancak yetkili makamlarca bu konuda herhangi bir girişim yapılmamıştır⁵¹.

Sayaçsız aboneler tarafından gereksiz yere su sarf edilmesi özellikle yaz aylarında şebeke suyunun tazyikini azaltıyor ve yüksek mahallelerde su sıkıntısı çekilmesine yol açıyordu. Bu yüzden Tokat Belediyesi 1939 yılında İstanbul'daki müesseselerle irtibata geçerek⁵² abonelerine sayaç almış ve sayaç ücretini de 12 taksitle tahsil etmiştir⁵³. 1939'da 560 abonesi olan Çördük Suyu'nun abone sayısı 1940'ların sonunda 646'ya çıkmıştı. 1m³ suyun abonelere satış fiyatı 10 kuruş iken⁵⁴ 24 saatte sağlanan su miktarı 1.165m³ tü. 45 genel çeşme, 24 yangın musluğu da yine şebekeden beslenmekteydi. Su tesisatı dışında şehre muhtelif kaynaklardan künkler ve taş kanallarla gelen yedi ayrı su kaynağı daha vardı⁵⁵. Buna rağmen su sıkıntısının devam ettiğini 1947 yılı CHP Tokat İl Kongresinde Tokat'ta su kanalları açılması, mevcut kanallar ve setlerin tamiri ve temizlenmesi konusunun hala gündeme getirilmesinden anlayabiliyoruz⁵⁶.

19 Haziran 1949 Pazar günü meydana gelen büyük sel felaketinde⁵⁷ içme suyu şebekesi de ağır hasara uğramıştır. Sel sonrası temiz içme suyundan mahrum kalan Tokat'ın tekrar suya kavuşması için Samsun'da bulunan Sekizinci Bölge Müdürü ve ekibi Tokat'a gelmiştir⁵⁸. Ağır tahribata uğrayan içme suyu şebekesinin onarımı ancak 1 Temmuz'da tamamlanarak şehre su verilebilmiştir⁵⁹. Tokat içme suyu şebekesi

⁵⁰ "Okuyucu Mektupları", **Tokat Sesi**, S.6, 20 Ekim 1950.

⁵¹ "Sayın Valimizden cevap verilmeyen bir dilek dolayısı ile ikinci bir dilek" **Tokat Sesi**, S.11, 21 Kasım 1950.

⁵² "Tokat içme suyu tesisatı ikmal edildi" **Yeşilirmak**, 10 Ekim 1939.

⁵³ "Öğrendiğimize göre saatleri bozulan aboneler asgari altı ay saatsiz kalıyorlarmış Saatsiz olarak sarfiyatın miktarı saatli ayların ortalaması üzerinden hesaplanıyormuş. Bir aboneden ay be ay para almayı adet edinmemiş olan bir belediye aboneleri için ortalama bir hesap çıkarabilir mi?" Bkz. "Ayar İstasyonu", **Tokat Sesi**, S.18, 15 Aralık 1950.

⁵⁴ Ferit Acunsal, **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi, İstanbul 1947, s.51.

⁵⁵ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s. 563.

⁵⁶ **C.H.P Yedinci Büyük Kurultayına Sunulan İl Kongreleri Dileklerinin Özetleri**, Ankara 1947, s.91.

⁵⁷ "Tokat Dün Akşam Büyük Bir Sel Felaketine Uğradı" **Ulus**, 20.6.1949; **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1949 ; "Tokadın uğradığı sel felaketinin bilançosu", **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1949.

⁵⁸ "Amasya Valisi Akif İçcan tarafından Başbakanlığa gönderilen 20.6.1949 tarihli rapor" **BCA 030.01/121.771.5** ; "Bayındırlık Bakanı Hasan Şevket Adalan tarafından Başbakanlığa gönderilen 20.6.1949 tarihli telgraf" **BCA 030.01/121.771.5** ; "Tokad'daki Sel Felaketi", **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1949.

⁵⁹ "Tokad'da son durum", **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1949 ; "Seylâptan sonra", **Zafer**, 2 Temmuz 1949 ; "Cumhurbaşkanı Tokat'ta", **Zafer**, 10 Temmuz 1949.

hizmete girmekle birlikte ayrıntılı bir şekilde bakımdan geçirilmesi gerekmektedir. Tokat Belediye Başkanı Mehmet Şahin konu ile alakalı olarak şunları söylemiştir: “Elektriksiz kaldığımız zaman mum olsun buluyoruz, bu büyük bir tehlike teşkil etmiyor. Halbuki Çördük suyu bir kesilirse felce uğruruz. Bu sebeple suyun bozuk ve sel tehlikesine maruz kalma ihtimali olan bölümlerini tetkik ettirdik. Bu iş için tahsisata ihtiyaç vardır. Şehir içinde daha önceden bol bulunan bazı suları da tekrar işler hale getirmeyi düşünüyoruz”⁶⁰. Su şebekesinin hasarlı durumu sağlık açısından sakıncalı bir hal aldığından Tokat Vilayet Sağlık Komisyonu toplanarak Çördük Suyu tesisatının tamir edilmesi gerektiğini bildirmiş⁶¹ bunun üzerine 1 Kasım 1950’de toplanan Tokat Belediye Meclisi’nde Çördük Suyunda keşif yapılması kararlaştırılmış⁶² ve neticede Tokat içme suyu şebekesinin Çördük köyündeki birinci gözden itibaren Çifte Köprü mevkiine kadar olan kısmının ıslah ve onarım işi ve suyun Tokat içerisinde dağıtımını ihalesi 8 Ocak 1951 Salı günü Tokat Belediyesinde yapılmıştır⁶³. Yine bu dönemde uzun süredir su problemi yaşayan Tokat merkez’e bağlı Çamlıbel’e bucak eski müdürü İbrahim Müftüoğlu ve Çamlıbel Bucak müdürü Ahmet Erdost’un gayretleri ile içme suyu getirilmiştir⁶⁴. Su işleri Tokat Belediyesi tarafından katma bütçe ile idare edilmekteydi:

Yıllar	Gayrisafi gelir	Gider
1946	10.477	15.585
1947	14.183	13.500
1948(tahmini bütçe)	41.170	41.170 ⁶⁵ .

İçme suyu problemi sadece vilayet merkezi olan Tokat’ta değil ilçelerinde de mevcuttu. 1936 yılı itibarı ile civarında su kaynakları olmakla birlikte şehir içindeki kaynakları ile de ihtiyaçlarını karşılayabilen ve ek kaynak suyuna ihtiyaç duymayan

⁶⁰ “Belediye Başkanı ile bir konuşma”, **Tokat Sesi**, S.3, 29 Eylül 1950.

⁶¹ “Şehir ve Zabıta Haberleri”, **Tokat Sesi**, S.4, 6 Ekim 1950.

⁶² “Belediye Meclisinin hararetli bir toplantısı”, **Tokat Sesi**, S.8, 3 Kasım 1950.

⁶³ “İlan: Tokat Belediye Başkanlığından”, **Tokat Sesi**, S.20, 22 Aralık 1950. ; “Tokat Belediyesinden”, **Vakit**, 28 Aralık 1950; **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s. 563. ; İhale’nin yapılmasına rağmen Tokat Sesi Gazetesinde ihalenin ertelendiğine dair bir haber yayınlanmıştır. “Şehir içme suyunun onarım işi görülen lüzum üzerine şimdilik eksiltmeden kaldırılmıştır” Bkz. “Tokat Belediye Başkanlığından”, **Tokat Sesi**, S.23, 2 Ocak 1951.

⁶⁴ “Çamlıbel Bucağının Suyu Akıtıldı”, **Tokat Sesi**, S.4, 6 Ekim 1950.

⁶⁵ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s. 563.

Zile’de⁶⁶ susuzluk çekilmemekle birlikte temiz su temini önemli bir problemdi. Nitekim 1934 yılı Temmuz ayında küçük bir salgın halini alan Karahumma, Zile’de kullanılan içme suyu vasıtası ile tüm şehre yayılmış hatta Tokat’a kadar sıçramıştır⁶⁷. Zile’nin içme suyu üç kaynaktan gelmekteydi: 1-Elbaşoğlu veya Kale Suyu: Bu su Zile’ye 1930 yılında getirilmiştir. Zile’ye beş km uzaklıktaki Dere Boğazında yeraltındaki kuyulardan membamı aldıktan sonra ‘alğın’ adı verilen yol ile Zile’nin üç km kuzeyine kadar gelir, font borularla kaleye çıkartılarak depoya aktarılır ve buradan şehre dağıtılırdı ki Zile’nin büyük bölümü bu sudan istifade ederdi. 2-Kör Hüseyin Suyu: Zile’nin kuzeyindeki bağlar arasından çıkardı. 3-Şehir Suyu: Kaynağı Çay Köyü civarındaydı. Kaynak noktasında temiz ise de çeşmelere dağılıncaya kadar içilecek vasfı kalmıyordu⁶⁸. Zile’de fenni içme suyu şebekesi için ilk adım İçişleri Bakanlığı Belediyeler İmar Heyeti Fen Şefliği tarafından atılmış ve 1939 yılında ihaleye konulan Zile İçme Suyu Tesisat Etüt Projesi 1940 yılında 1660 liraya tamamlanmıştır⁶⁹. İller Bankası’nın desteği ile de 1949 yılında “su tesislerine lüzumlu boru, hususi aksam, armatürler ile terfi ve tasfiye tesisleri satın alınması, inşaat ve montajları” ihalesi⁷⁰ yapılarak Dereboğazından daha geniş borularla su getirmeye teşebbüs edilmiş ve isale hattı 5 km olan bu yeni proje ile 24 saatte 250m³ su sağlanmıştır. 1950 itibarı ile Zile’de üç su deposu vardı. Dereboğazından alınan sular 60 çeşmeye, Körhüseyinoğlu Suyu 15 çeşmeye kaynaklık etmekte idi ki Zile’de toplam 130 çeşme mevcuttu. İller Bankası içme suyu tesisatının daha da geliştirilmesi amacıyla 1950-1952 programı içerisine Zile’yi de dahil etmiştir⁷¹. Zile’de kuraklık dolayısı ile 1951 yılında içme ve sulama suyu buhranı ortaya çıkmış, halk susuz çeşme önlerinde bir şişe su almak için uzun kuyruklar oluşturmuşlar ve şehir dışından getirilen sular Zile’de şişesi 10 kuruşa

---

⁶⁶Eşref Özand, “Belediyeler İmar Heyetinin On Bin nüfustan yukarı şehirler için yapacağı su işleri hakkında umumî program ve rapor”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl: II, S.18., s.60.

⁶⁷Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 174.

⁶⁸“Zile son senelerde çok ilerledi” **Akşam**, 30 Nisan 1933 ; Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 122-123.;**Belediyeler Yıllığı**, C.3, İller Bankası, Ankara 1950, s.792.

⁶⁹“İçme Su Projeleri Hazırlanacak Şehirlerimiz”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl IV, S.42, s.63. ;“Su inşaatına devam olunan şehirler”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57, s.35.

⁷⁰“İller Bankasından: Su Tesisatı Yapılacak”, **Vakit(Yeni Gazete)**, 7 Aralık 1949.

⁷¹**Belediyeler Yıllığı**, C.3, İller Bankası, Ankara 1950, s.792.

satılmıştır. Zile Belediyesi içme suyu sıkıntısını önlemek için proje hazırlamış ve Bayındırlık Bakanlığının onayına sunularak 1951 Eylülünde ihale edilmiştir⁷².

Erbaalılar içme suyu ihtiyaçlarını İmbat Deresinden çıkan ve taştan yapılan 'hevüke' denilen bir kanal içinde şehre gelen 'Fabrika Suyu'ndan temin etmekteydiler⁷³. Erbaa'da fenni içme suyu şebekesi ile alakalı ilk girişim 1930 yılında olmuştur. CHF Erbaa İdare Heyetinin girişimleri ile bir içme suyu projesi yapılmış ve "Erbaa'nın içme suyu sıhhi ve güzel değildir. İçilmekte olan su birçok hastalığa davetiye çıkarmaktadır. Bu doğrultuda Erbaa'ya temiz su getirilebilmesi için mühendisler tarafından bir proje yapılmışsa da bunun gerçekleşmesi için gerekli meblağın kasaba halkı tarafından ödenmesi mümkün olmadığından 10 bin lira kadar yardıma ihtiyaç vardır"⁷⁴ denilerek gerekli ödeneğin verilmesi için Tokat CHF İdare Heyetine başvurulmasına rağmen 1932'lere kadar konu ile alakalı bir girişim olmamıştır. Temiz içme suyu problemi yaşayan Erbaa için Belediye Başkanı Şevki Bey'in girişimleri, Bayındırlık Bakanlığı ve Samsun 8. Daire Sular İdaresi Müdürü Kadri Bey'in yardımları sonucunda 1932 yılında Mühendis Ali Ragıp Beygerekli tetkikleri yapması için Erbaa'ya gönderilmiştir. Ali Ragıp Bey'in, Erbaa'ya 3 km mesafede İmbat Deresi mevkiinde bulunan fabrika mahallinde yaptığı araştırmalar neticesinde Erbaa'nın istifade ettiği fabrika suyunun 75 metre yakınındaki bir kaynaktan şehre günlük 690 ton temiz su getirilebileceğini rapor etmesi üzerine⁷⁵ bu suyun 15cm x 800 metre ebatlarında font boru ile⁷⁶ Erbaa'ya getirilmesi için çalışmalara başlamış ve 14 bin liraya mâl olan tesisin açılışı 8 Ocak 1933 Pazar günü Tokat Valisi Ali Rıza Bey tarafından gerçekleştirilerek su 65 çeşmeye dağıtılmıştır⁷⁷. Bunların haricinde mevcut olan "Park Suyu" yalnız park civarına münhasır, hem az

---

⁷² "Zile'nin su davası hallediliyor", **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1951 ; "Zile'nin Suyu", **Tokat Sesi**, S.2, 22 Eylül 1950. ; Zile içme suyu problemi ilgili proje ile halledilememiş ve acil su ihtiyacı sebebi ile hazırlanmakta olan imar planının düzenlenmesi beklenmeyerek 1966 yılında kaptaj, isale ve depo tesisleri inşa ettirilmiştir" Bkz. "İmar ve İskân Bakanlığı tarafından Başbakan Süleyman Demirel'e gönderilen 31.1.1967 tarih ve 7/152 sayılı rapor" **BCA 030.01/73.463.1**

⁷³ Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 123.

⁷⁴ "CHF Erbaa İdare Heyeti Reisi tarafından CHF Tokat İdare Heyeti Reisliğine gönderilen 14.12.1930 tarihli rapor" **BCA 490.01/497.2002.1**

⁷⁵ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.1, Ankara 1949, s.737; "Erbaa suya kavuştu", **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1932.

⁷⁶ "Erbaa Belediyesinden", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1932.

⁷⁷ "Erbaa Kazasına iyi su getirildi", **Akşam**, 11 Ocak 1933; "Cumhuriyet Gazetesinde çıkan bir haberde ise projenin yarım kaldığı bu yüzden fabrika suyunun tenekelerle Erbaa'ya getirilerek 100 paraya satıldığı belirtilmektedir" Bkz. "Erbaa'da susuzluk derdi", **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1933.

hem de kireçli olup iyi bir içme suyu değildi. Erbaa'nın bazı kısımlarında da su ihtiyacı kuyulardan karşılanmaktaydı⁷⁸. 1938 yılında su sıkıntısını önleyebilmek için Erbaa'nın Karayaka Nahiyesine bağlı Çermik⁷⁹ Köyünden çıkan Çermik Suyu'nun temizliği ve lezzeti göz önüne alınarak köy yolu tamir edilerek suyun Erbaa'da satılması sağlanmıştır⁸⁰. 1947 yılında 130 bin lira harcanarak Erbaa'ya 5km mesafe uzaklıkta Alacabel mevkiinde Güneyköy yakınlarında saniyede 6 litre akımı olan Ömer Efendi Suyu ve civarındaki sızıntılar fennî galeri tesisatı ve beton künklerle Erbaa'nın üstündeki Karaali tepesine getirilmiş böylece Erbaa'nın su ihtiyacı da tam manası ile karşılanabilmiştir⁸¹. 1939,1942 ve 1943 depremlerinde ağır hasarlar gören ve Bakanlar Kurulu kararı ile yeri değiştirilerek Ardıçlık mevkiine nakledilen Erbaa⁸²'da bir kez daha su sıkıntısı ortaya çıkmış; yeni su kaynağı arama ve bunun yeni Erbaa'ya naklini sağlamak için görevli mühendislerce çalışmalara başlanmıştır⁸³. Bu amaçla ana tesisat yapıncaya kadar geçici olarak kaynak sağlamak amacıyla 5.7.1944-5.7.1945 tarihleri arasında şehre 1.5km uzaklıktaki İmbat Deresi ağzından içme suyu alınarak dokuz çeşme ile Yeni Erbaa'ya dağıtılmıştır⁸⁴. Bununla birlikte Erbaa'lılar içme suyu ihtiyacını Fabrikaönü Suyu, Çermik Suyu, Karaçam Suyu, Ulupınar Suyu, Çiftepınar Suyu, Hacerpınar Suyu, Kürtler Tekkesi Suyu gibi çeşitli kaynaklarından sağlamaya devam etmişlerdir⁸⁵. Yeni Erbaa'nın 10734 metre uzunluğundaki fenni içme suyu şebekesi tesisatı 22 Mayıs 1950 günü ihale edilmiştir⁸⁶. 1950'lerde içme suyu dağıtım faaliyetleri belediye tarafından tanzim edilen yeni Erbaa'da yedi umumi çeşme, beş tulumba, bir kuyu ve bir de yangın havuzu bulunmaktaydı⁸⁷.

⁷⁸ "Su Derdi", **Yeşilirmak** 2 Eylül 1938.

⁷⁹ "Çermik" ismi "Gökbel" şeklinde değiştirilmiştir. Bkz. **Tokat Vilâyeti**, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1960, s. 15.

⁸⁰ "Çermik Suyu" **Yeşilirmak** 19 Temmuz 1938.

⁸¹ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.1, Ankara 1949, s.738. "Erbaa Belediye Başkanlığından", **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1947.

⁸² "Yeni Erbaa'nın Kuruluş Töreni Münasebetiyle Genel Bilgiler" **BCA 490.1/189.754.1**

⁸³ "Tokat Vilayeti Nafia Müdürlüğü tarafından Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen 3.11.1943 tarih ve 7984/3900 sayılı rapor" **BCA 490.1/714.439.1**

⁸⁴ "Yeni Erbaa'nın Kuruluş Töreni Münasebetiyle Genel Bilgiler" **BCA 490.1/189.754.1** ; Enver Saatçigil, **Dünkü Bugünkü Erbaa**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1947, s.67. ; "Erbaa'nın batı mahallelerine 1967 yılına gelindiğinde dahi su verilememekteydi" Bkz. "İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Başbakan Süleyman Demirel'e gönderilen 31.1.1967 tarih ve 7/152 sayılı rapor" **BCA 030.01/73.463.1**

⁸⁵ Enver Saatçigil, **Dünkü Bugünkü Erbaa**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1947, s.28-31.

⁸⁶ "Erbaa Belediye Başkanlığından: İçme suyu şebeke tesisatı yaptırılacaktır", **Yeni Sabah**, 24 Nisan 1950.

⁸⁷ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.1, Ankara 1949, s.737-738.

Niksar'ın içme suyu durumu nispeten iyi durumda olup şehir içerisindeki çok sayıda çeşmeden istifade edilmekteydi⁸⁸. Çanakçı Deresi suyu künklerle getirilerek şehrin doğusuna düşen mahallelerdeki çeşmelere dağıtılırdı⁸⁹. Niksar'ın batısındaki mahallelerin içme suyu Madro Deresinden, yüksek mahallelerin içme suyu ise Argoslu Köyü civarından çıkan su ile temin edilirdi. Niksar'ın en iyi suyu olan Ayvaz Suyu uzun süre atıl durumda kalmış, 1932'lerde Niksarlı kadınlar sabuna ihtiyaç olmaması yüzünden suyun kaynağında çamaşır yıkarlarken, su tahlil edilip de değeri anlaşıldıktan sonra 1937'de Niksar Belediyesi tarafından etrafı çevrilerek korumaya alınmış ve Niksarlıların istifadesine sunulmuştur⁹⁰. Ayvaz suyunun çıktığı kaynak Niksar'a göre nispeten alçakta olduğundan bu suyu şehre aktarmak mümkün olamamıştır⁹¹. Niksar'a fenni bir su şebekesi yapılması için ilk girişim İller Bankası'ndan gelmiş ve 1949 yılında ihalesi gerçekleştirilerek⁹² 1950-1952 programına alınmıştır. 1950'de Niksar içme suyu şehre kireç harçla yapılmış suyolları ile gelmekte olup Niksar'da 60 umumi çeşmeye kaynak sağlamaktaydılar. Bu suların sertlik dereceleri 7-10 arasında değişmekte iken Ayvaz Suyunun sertliği 0,5 idi⁹³.

Reşadiye içme suyu 1929 yılında şehre 3,5 km uzaklıktaki Karaçam Ormanındaki kaynaktan derin gömülü pöhrenlerle dağdan indirilerek buradan pik demir borularla Kelkit köprüsü üzerinden şehrin kuzeyindeki tepeye çıkarılıp depo edilmekte ve yine demir borularla Reşadiye'deki beş umumi çeşmeye dağıtılmaktaydı. 1935 depreminde suyolları bozulmuş ve 1939 depreminde de su deposu yıkılmış olduğundan içme suyu gayri sıhhi hale gelmişti. Yeni su tesisatı için

---

⁸⁸ "Niksar'da Belediye İşleri", **Yeşilirmak** 9 Ağustos 1938.

⁸⁹ "1930'lu yılların sonunda Niksar'da çoğu kadın ve çocuklarda olmak üzere 500'e yakın guatr hastası vardı. Diğer su kaynaklarından istifade edenlerde guatr görülmediğinden Çanakçı Deresi suyunun hastalığa sebep olduğu kanaati hakimdi. Derebağ Mahallesine iskan edilen ve aynı suyu kullanan mübadillerin çocuklarında da guatr görülmeye başlanması bu ihtimali kuvvetlendirmekteydi" Bkz. Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 169.

⁹⁰ "Niksar", **Kurun**, 25 Ekim 1937; Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 124.

⁹¹ "Ayvaz Suyundan nasıl istifade etmeli", **Tokat Sesi**, S.4, 6 Ekim 1950.

⁹² "İller Bankasından: Su Tesisatı Yaptırılacak", **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1949 "İller Bankasından, Su Tesisatı Yaptırılacak", **Vakit(Yeni Gazete)**, 7 Aralık 1949.

⁹³ **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, Ankara 1950, s.23. ; "Niksar Ayvaz İçme suyu için modern tesisler kurulması işi 1967'de gündeme gelmiş ancak İller Bankası yatırım programına alınmamıştır" Bkz. "İmar ve İskân Bakanlığı tarafından Başbakan Süleyman Demirel'e gönderilen 31.1.1967 tarih ve 7/152 sayılı rapor" **BCA 030.01/73.463.1**

yaptırılan proje1939 depreminde Reşadiye Belediye binası ile birlikte yandığından içme suyu şebekesinin düzeltilmesi işi de ertelenmek zorunda kalmıştır. Haddizatında 1939 depreminden sonra Reşadiye'nin yeri değiştirilmiş olduğundan eski proje yanmasa da uygulanma imkanı bulunamayacaktı. 1950 itibarı ile Yeni Reşadiye'de iki umumi çeşme vardı⁹⁴.

1938 yılı itibarı ile Artova-Çiftlik geçici bir kaza merkezi ve aslında büyükçe bir köy olduğundan içme suyu tesisatı yoktu. Civar kaynaklardan pöhrenklerle getirilen sular dört çeşmeye dağıtılırdı. Artova 1944'te ilçe olduktan sonra da içme suyu problemi devam etmiştir. 1950'lerde beş umumi çeşmenin bulunduğu ilçede fenni bir su tesisatı bulunmamaktaydı⁹⁵.

19 Ekim 1934 tarihinde işletmeye açılan Turhal Şeker Fabrikası kendi ihtiyacını Gupran Suyundan sağlamakta iken⁹⁶ Turhal'ın içme suyu ihtiyacı ise Turhal Şeker Fabrikası civarındaki sırtların üzerinde bulunan Geyran Köyünün temiz ve lezzetli suyundan sağlanmaktaydı. Geyran Suyu demir borularla şeker fabrikasına aktarılıp buradan Turhal'daki az sayıdaki umumi çeşmeye dağıtımı yapılmaktaydı⁹⁷.Çeşmelerin sayısının arttırılması sıkça gündeme gelse de suyun azlığı dolayısı ile mümkün olamıyordu⁹⁸. Turhal'daki su sıkıntısını giderebilmek için 1939 yılında Varvara mevkiindeki içme suyunun Turhal'a getirilmesi düşünülerek bununla ilgili bir proje kısmen hazırlansa da⁹⁹ 1947 yılına kadar hayata geçirilememiştir. Turhal Belediyesi içme suyu şebekesine sarf edilmek üzere 15 Mart 1947'de 25 yıl vade ile İller Bankası'ndan 100.000 lira kredi almıştır¹⁰⁰. Kredinin alınmasını müteakip Turhal İçme Suyu Şebekesi 9 Haziran 1947 tarihinde 132.000 liraya ihale edilerek inşaata

⁹⁴Belediyeler Yıllığı, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s.180.

⁹⁵Belediyeler Yıllığı, İller Bankası, C.1, Ankara 1949, s.196. ; Şükrü Meral, **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Ankara 1938, s. 124-125.

⁹⁶Belediyeler Yıllığı, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s.607.

⁹⁷"Turhal Urayından", **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.35, s.44. ; "Turhal Fabrikası", **Zaman**, 10 Eylül 1934.

⁹⁸ "CHP Tokat Vilayet Kongresi Zabtı(10.12.1942)", **BCA 490.1/189.752.1**

⁹⁹"Turhal Urayından", **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.54, s.65.; "Vilayet Haberleri", **Yeşilirmak**, 24 Şubat 1939 ; "Tokat Vilayetinde hararetili bir çalışma var", **Akşam**, 5 Mart 1939.

¹⁰⁰Belediyeler Yıllığı, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s.607.

başlanılmıştır¹⁰¹. Varvara Suyu Turhal'a geldikten sonra buradan dizel motorlarla şehre pompalanmıştır¹⁰².

KAYNAKÇA

"CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 19.10.1939 tarih ve 30523 sayılı yazı" **BCA 490.1/ 713.435.1**

"CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 30.12.1940 tarihli 1940-1941 birinci teftiş raporu" **BCA 490.1/ 713.436.1**

"CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Zihni Orhon tarafından hazırlanan 11.12.1942 tarih ve 116 sayılı ikinci teftiş raporu". **BCA 490.1/ 714.438.1**

"Tokat Milletvekilleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 15.12.1937 tarihli rapor" **BCA 490.1/ 713.434.1**

"Tokat Vali Vekili Behçet Bey tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 7.1.1926 tarih ve 6 sayılı yazı" **BCA 490.01/322.1328.3**

"CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 19.10.1939 tarih ve 30523 sayılı yazı" **BCA 490.1/ 713.435.1**

"CHP Sivas Bölgesi Müfettişi ve Kars Mebusu Z. Orhon tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 22.12.1941 tarih ve 70586 sayılı rapor" **BCA 490.1/ 713.437.1**

"CHF Erbaa İdare Heyeti Reisi tarafından CHF Tokat İdare Heyeti Reisliğine gönderilen 14.12.1930 tarihli rapor" **BCA 490.01/497.2002.1**

"İmar ve İskân Bakanlığı tarafından Başbakan Süleyman Demirel'e gönderilen 31.1.1967 tarih ve 7/152 sayılı rapor" **BCA 030.01/73.463.1**

"IV. Dönem Tokat Milletvekilleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 1935 tarihli rapor" **BCA 490.1/ 713.434.1**

C.H.P Yedinci Büyük Kurultayına Sunulan İl Kongreleri Dileklerinin Özetleri, Ankara 1947.

TBMM Zabıt Ceridesi, Altmış beşinci inikad, 24.V.1938 Salı.

Tokat İl Yıllığı 1967, (1968), Doğu Matbaacılık.

Belediyeler Yıllığı, (1950), İller Bankası, C.I-II-III

¹⁰¹ "İller Bankasından", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1947. ; **Belediyeler Yıllığı**, İller Bankası, C.3, Ankara 1950, s.607.

¹⁰²"Turhal Belediyesinden: Makinist alınacak", **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1949 ; "Turhal Belediye Başkanlığından", **Ulus**, 2 Kasım 1950.

- Tokat Vilâyeti**,(1960), İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü.
Saatçigil, Enver (1947), **Dünkü Bugünkü Erbaa**, Cumhuriyet Matbaası.
Acunsal, Ferit (1947), **Gerçeklerin Diliyle Tokat**, Tanin Basımevi.
Meral, Şükrü (1938), **Tokat Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**
"Tokad belediyesinin nazarı dikkatine", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937.
"Tokat İcra Memurluğundan", **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1945.
"Tokat Valiliğinden", **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1934.
"Zilenin su davası hallediliyor", **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1951.
"Erbaa suya kavuştu", **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1932.
"Erbaa Belediyesinden", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1932.
"Erbaada susuzluk derdi", **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1933.
"İller Bankasından: Su Tesisatı Yapılacak", **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1949.
"İller Bankasından", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1947.
"Turhal Belediyesinden: Makinist alınacak", **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1949.
"Tokad İçme Suyu Tesisatı Eksiltmesi", **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1938.
"Tokada getirilen içme suyu", **Cumhuriyet**, 7 Ağustos 1939.
"Tokatta İçme Suyu", **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1939.
"Erbaa Belediye Başkanlığından", **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1947.
"Tokat İcra Dairesinden", **Yeni Tokat**, 1 Mayıs 1934.
"Tokat Suları", **Yeni Tokat**, 30 Ağustos 1933, S.1.
"Suların hıfızısıhha noktai nazarından tetkikler" **Yeni Tokat**, 15 Eylül 1933, S.2.
"Bizim semt unutulacak mı?", **Yeni Tokat**, 1 Haziran 1935, S.43.
"Vilayette Yeni İşler", **Yeni Tokat**, 15 Nisan 1935, S.40.
"Tokat Şarbaylığından: Tokat Fenni Su İhalesi", **Yeni Tokat**, 15 Haziran 1935, S.44.
"İlan" **Yeşilirmak**, 11 Şubat 1938.
"Tokat Defterdarlık Makamından", **Yeşilirmak**, 11 Şubat 1938.
"İnhisarlar Baş Müdürlüğünden", **Yeşilirmak**, 1 Nisan 1938.
"Tokat Suları" **Yeşilirmak**, 1 Şubat 1938.
"Hıfızısıhha Komisyonunun Dünkü Kararı" **Yeşilirmak**, 1 Nisan 1938.
"İçme suyunun küşad merasimi", **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939.
"Şehir İçme Suyuna Kavuşuyor" **Yeşilirmak**, 23 Nisan 1938.
"Tokat Suları" **Yeşilirmak**, 1 Şubat 1938.
"Tokat Vilayetine Umumi Bir Bakış", **Yeşilirmak**, 28 Haziran 1938.

- "Tokat İçme Suyuna Kavuşuyor", **Yeşilirmak**, 7 Haziran 1938.
- "İki aya kadar temiz suya kavuşacağız", **Yeşilirmak**, 28 Temmuz 1939.
- "Vilâyetimizde Cumhuriyet bayramı büyük bir törenle kutlandı", **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939.
- "İçme suyunun küşad merasimi", **Yeşilirmak**, 31 Ekim 1939.
- "İki aya kadar temiz suya kavuşacağız", **Yeşilirmak**, 28 Temmuz 1939.
- "Tokat içme suyu tesisatı ikmal edildi" **Yeşilirmak**, 10 Ekim 1939.
- "Niksar'da Belediye İşleri", **Yeşilirmak** 9 Ağustos 1938.
- "Vilayet Haberleri", **Yeşilirmak**, 24 Şubat 1939.
- "Su Derdi", **Yeşilirmak**, 2 Eylül 1938.
- "Çermik Suyu" **Yeşilirmak** 19 Temmuz 1938.
- "Zile son senelerde çok ilerledi" **Akşam**, 30 Nisan 1933.
- "Kültür Hareketleri", **Akşam**, 15 Şubat 1941.
- "Tokat Cumhuriyet Bayramına kadar suya kavuşacak", **Akşam**, 6 Mayıs 1939.
- "Tokat iki aya kadar içme suyuna kavuşuyor", **Akşam**, 3 Ağustos 1939.
- "Tokat Vali Vekili Recai Bey'in Faaliyeti", **Akşam**, 13 Eylül 1933.
- "İki Kaza", **Akşam**, 24 Haziran 1936.
- "Vebolid Tatlı Su Yapıcı Cihazları", **Akşam**, 11 Mayıs 1937.
- "Meyvası bol, şirin bir şehir: Tokat", **Akşam**, 16 Ekim 1934.
- "Tokat Vilayetinde hararetli bir çalışma var", **Akşam**, 5 Mart 1939.
- "Tokatta su işi hallediliyor", **Yeni Sabah**, 8 Mayıs 1939.
- "Erbaa Belediye Başkanlığından: İçme suyu şebeke tesisatı yaptırılacaktır", **Yeni Sabah**, 24 Nisan 1950.
- "Tokatta yeni yol ve binalar", **Zaman**, 22 Ocak 1935.
- "Tokatta su tesisatı", **Zaman**, 10 Temmuz 1935.
- "Turhal Fabrikası", **Zaman**, 10 Eylül 1934.
- "Niksar", **Kurun**, 25 Ekim 1937.
- "Tokat'ta bayındırlık için yapılan işler", **Kurun**, 20 Mayıs 1935.
- "Tokat Valiliğinden", **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Temmuz 1934.
- "Sayın Valimizden cevap verilmeyen bir dilek dolayısı ile ikinci bir dilek" **Tokat Sesi**, S.11, 21 Kasım 1950.
- "Ayar İstasyonu", **Tokat Sesi**, S.18, 15 Aralık 1950.

- “Belediye Başkanı ile bir konuşma”, **Tokat Sesi**, S.3, 29 Eylül 1950.
- “Belediye Meclisinin hararetli bir toplantısı”, **Tokat Sesi**, S.8, 3 Kasım 1950.
- “İlan: Tokat Belediye Başkanlığından”, **Tokat Sesi**, S.20, 22 Aralık 1950.
- “Tokat Belediye Başkanlığından”, **Tokat Sesi**, S.23, 2 Ocak 1951.
- “Zile’nin Suyu”, **Tokat Sesi**, S.2, 22 Eylül 1950.
- “Ayvaz Suyundan nasıl istifade etmeli”, **Tokat Sesi**, S.4, 6 Ekim 1950.
- “Okuyucu Mektupları”, **Tokat Sesi**, S.6, 20 Ekim 1950.
- “Tokat Belediyesinden”, **Vakit**, 28 Aralık 1950
- “İller Bankasından, Su Tesisatı Yaptırılacak”, **Vakit(Yeni Gazete)**, 7 Aralık 1949.
- “Turhal Belediye Başkanlığından”, **Ulus**, 2 Kasım 1950.
- “Tokat’ ta İmar Faaliyeti”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.36.
- “Tokat içme suyu ihale edildi”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl III., S.34.
- “Tokat İçme Suyu”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57.
- Akyüz, Faruk “Tokat İçme Suyu”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57.
- “Şehir sularının proje ve ihalesi hakkında belediyeler imar heyetinin ilânı”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl: I, S.12.
- Özand, Eşref, “Dahiliye Vekâleti Belediyeler İmar Heyetinin belediyelere ait kabul ettiği su işleri programının inkişaf durumu(1.1.1939 vaziyeti)” **Belediyeler Dergisi**, Yıl IV, S.42.
- Özand, Eşref, “Belediyeler İmar Heyetinin On Bin nüfustan yukarı şehirler için yapacağı su işleri hakkında umumî program ve rapor”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl: II, S.18.
- “İçme Su Projeleri Hazırlanacak Şehirlerimiz”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl IV, S.42.
- “Su inşaatına devam olunan şehirler”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.57.
- “Turhal Urayından”, **Belediyeler Dergisi**, Yıl V, S.54.